

ANNA ZELLMA

TELEOLOGIA EDUKACJI REGIONALNEJ W KATECHEZIE INTEGRALNEJ

WSTĘP

Katecheza realizowana w polskiej, poddanej reformie szkole wezwana jest do dialogu interdyscyplinarnego, a w sposób szczególny do przenikania na obszar kultury regionalnej i dynamicznego przekazu Ewangelii tak, by słowo Boże docierało do konkretnego człowieka, żyjącego w określonym środowisku społeczno-kulturowym i by kultura poszczególnych osób i społeczności była zharmonizowana w blaskach „światła wiary” (DOK 73). W integralnym kształceniu katechetycznym należy zatem, nie pomijając pierwszorzędного celu, jakim jest formacja religijna uczniów, podejmować również cele ogólnopedagogiczne, a przez to wspomagać wszechstronny rozwój osobowości dzieci i młodzieży jako przyszłych uczestników życia społeczno-kulturowego. Oznacza to konieczność podejmowania w toku integralnego kształcenia katechetycznego zagadnień z zakresu edukacji regionalnej. Tym samym ważne są cele, które wynikają z korelacji wartości religijnych z zagadnieniami z zakresu edukacji regionalnej. Założenie to winno znaleźć swoją specyfikację w odniesieniu do realizacji założeń edukacji regionalnej w katechezie integralnej.

Zasadniczym problemem stawianym w niniejszym opracowaniu jest pytanie o cele edukacji regionalnej realizowanej w katechezie integralnej. Chcąc jednak rozwiązać tak postawiony problem, należy najpierw wskazać na uporządkowaną wizję celów i zadań w katechezie integralnej. Dopiero bowiem w tym kontekście można ukazać istotne wyznaczniki edukacji regionalnej

i poszczególne cele jej realizacji w toku zintegrowanych interakcji katechetycznych.

I. UPORZĄDKOWANA WIZJA CELÓW I ZADAŃ W KATECHEZIE INTEGRALNEJ

Katecheza integralna jest jedną z form urzeczywistniania się Kościoła we współczesnym świecie. Wyrasta ona bezpośrednio z życia Kościoła i świata, znajduje podstawy w Objawieniu Bożym i doświadczeniu ludzkim, uczestniczy w życiu wspólnoty eklezjalnej i różnych społeczności. W katechezie integralnej podejmuje się próbę powiązania Objawienia i doświadczenia, tradycji i współczesności, życia Kościoła i życia wiernych. Tak rozumiana „katecheza integralna włącza się w rozwój osoby, wspólnoty i wiary, otwiera perspektywy człowiekowi i kształtuje w nim postawę odpowiedzialności za świat”¹. Tym samym zmierza ona do ukształtowania dojrzałej postawy wiary opartej na wartościach ewangelicznych (DCG 31; CT 18; DOK 82). Ostatecznym zatem celem katechezy jest doprowadzenie człowieka nie tylko do spotkania z Jezusem, ale do zjednoczenia, „[...] a nawet do głębokiej z Nim zażyłości” (CT 5; DOK 80). Dlatego katecheza integralna realizuje równocześnie zadanie wtajemniczenia, kształcenia i wychowania (DCG 31). Ze względu jednak na współczesną pluralistyczną rzeczywistość, w której eksponuje się wartości świeckie i często pomija nadprzyrodzony wymiar ludzkiej egzystencji, katecheza integralna, przepowiadając orędzie zbawienia, kieruje je zarówno do wierzących, jak i zachwianych w wierze czy niewierzących. Pierwsze zatem głoszenie i prekatecheza stanowi jedną z istotnych form katechezy integralnej, bez której nie jest możliwe nawrócenie i dynamizm wiary. Katecheza integralna włącza się więc w dialog bosko-ludzki oraz uwzględnia zasadę wierności Bogu i człowiekowi². W ten sposób katecheza integralna ukierunkowana jest zarówno na wierny przekaz orędzia Bożego, które osiągnęło swój szczyt w Chrystusie, jak i uwzględnia całego człowieka

¹ M. M a j e w s k i. *Tożsamość katechezy integralnej*. Kraków 1995 s. 9.

² Tamże s. 95-102.

w jego psycho-społecznym rozwoju³, a tym samym umożliwia ustawiczne przenikanie wiary i życia, jak również ich zharmonizowanie⁴

Z tak ustawionego celu katechezy integralnej wyprowadza się określone jej zadania, takie jak: kształtowanie świadomości wiary, inicjacja chrześcijańska, dialog ogólnoludzki i zaangażowanie twórcze w rozwój kultury. Podkreśla się przy tym, że we współczesnym świecie, pluralistycznym i zsekularyzowanym, kształtowanie świadomości wiary należy do naczelných zadań katechezy realizowanej w środowisku szkolnym⁵ W świadomości wiary chodzi bowiem o osobowe ustosunkowanie się do rzeczywistości nadprzyrodzonej, z podkreśleniem czynnika intelektualnego i emocjonalnego. Katecheza integralna, realizując to zadanie, stara się pomóc uczniom w nawiązaniu personalnego kontaktu z Chrystusem i stopniowo otwierać na rzeczywistość nadprzyrodzoną, pobudzając do samodzielnej refleksji nad światem, człowiekiem i Kościołem, co umożliwia kształtowanie postaw świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu Kościoła i świata⁶ Ogólnie można stwierdzić, że katecheza integralna zawiera w sobie nauczanie, wychowanie i świadectwo. Realizując bowiem określone cele i wynikające z nich zadania, nie koncentruje się jedynie na aspektach poznawczych, lecz obejmuje również kształtowanie dojrzałych postaw chrześcijańskich. Z kolei tak ustawione cele i wynikające z nich zadania nie są możliwe do spełnienia bez świadectwa, które uobecnia Chrystusa, Kościół i wiarę w osobie, słowie i działaniu.

W modelu katechezy integralnej wskazuje się również na potrzebę całościowego i systematycznego przekazu treści. Katecheza ma przepowiadać całe orędzie chrześcijańskie i przekazywać całą naukę Kościoła. Ważne są problemy, które wyłaniają się bezpośrednio z życia, jak i osiągnięć współczesnych nauk. Nie ma bowiem zagadnień wyizolowanych, gdyż wszystkie wiążą się ze sobą. Na tej podstawie można przyjąć, że istotą katechezy integralnej, realizowanej w środowisku zsekularyzowanym, ma być interpretacja problemów egzystencjalnych, które rozwiązywane ewangelicznie najbardziej kształtują sens życia człowieka i rozwijają jego wiarę. W ten sposób dokonuje się powiązanie Objawienia Bożego z najgłębszymi warstwami egzy-

³ R. M u r a w s k i. *Katecheza wierna Bogu i człowiekowi*. „Katecheta” 18:1974 nr 5 s. 196.

⁴ G. B r i e m e r. *Katechese*. W: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Red. W. Kasper. Wien 1996 kol. 1303-1304.

⁵ C. R o g o w s k i. *Szkola naturalnym miejscem dla katechezy*. „Studia Warmińskie” 37:1995 s. 237-253.

⁶ M a j e w s k i. *Tożsamość katechezy integralnej* s. 32.

stencji ludzkiej, dając podstawy do katechezy jako posługi słowa Bożego i formy kształtowania dojrzałej postawy wiary. Treścią katechezy integralnej jest zatem cała rzeczywistość ludzka interpretowana w duchu Ewangelii⁷

Tak ujęty problem celów i zadań oraz związanych z nimi integralnie treści katechetycznych pozwala na korelowanie zagadnień z zakresu edukacji regionalnej z orędnictwem ewangelicznym. Nawiązując bowiem do dziedzictwa kulturowego w regionie, można z jednej strony podejmować problemy nurtujące współczesnego człowieka, interpretować je w świetle słowa Bożego oraz nauki Kościoła, kształtować sens życia i postawę chrześcijańską. Z kolei autentyczne „zakorzenienie” w tzw. małej ojczyźnie i wychowanie do poszanowania jej dziedzictwa kulturowego nie jest możliwe bez uwzględnienia bogactwa kultury duchowej, której znaczna część ma wymiar religijny i jest nośnikiem wielorakich wartości. Realizacja tych zadań nie jest możliwa bez odpowiednio dobranego i ciągle dopracowywanego materiału katechetycznego. Istotne znaczenie ma również włączenie się katechezy integralnej w społeczny system wychowawczy, korzystanie z niego dla realizacji własnych celów, jak również uczestniczenie w tworzeniu się nowego systemu edukacji narodowej. Katecheza integralna ma za zadanie otwierać uczniów na szeroki świat prawdziwych wartości, odsłaniać w całym kontekście wartości religijne, dokonywać pierwszego zetknięcia się z wiarą, jak również rozwijać wiarę dającą motywację i perspektywę życia, w tym także wprowadzać w życie Kościoła w kierunku tworzenia duchowej wspólnoty⁸ Tak ujmowana katecheza nie może jednak pomijać historii i kultury narodu. Dlatego też jednym z istotnych celów katechezy integralnej jest przekaz spuścizny minionych pokoleń oraz tradycji i kultury narodu, jak i pomoc katechizowanym w kształtowaniu postawy szacunku wobec dziedzictwa kulturowego narodu i odpowiedzialności za jego przekaz kolejnym pokoleniom. Oznacza to, że katecheza integralna ma formować dojrzałych ludzi, zdolnych do uczestniczenia w prawdziwym postępie i odpowiedzialnie zaangażowanych w życie współczesnego Kościoła i świata. Tak określone cele i zadania katechezy integralnej wskazują na potrzebę ścisłego i wewnętrznego jej powiązania ze środowiskiem społeczno-kulturowym i wyzwania z niego uniwersalnych wartości chrześcijańskich, a ponieważ nie jest to możliwe bez „zakorzenienia” w tym środowisku i odniesienia do dziedzictwa kulturowego w regionie, dlatego należy głębiej

⁷ A. Z e l l m a. *Rozwój naukowy katechetyki*. „Studia Warmińskie” 36:1999 s. 405-406.

⁸ M. M a j e w s k i. *Aktualne wyzwania katechetyczne*. Kraków 1997 s. 47-65.

powiązać katechezę z kulturą. Oznacza to odczytywanie i przekazywanie Objawienia Bożego, skierowanego do współczesnego człowieka, przez dziedzictwo kulturowe minionych pokoleń.

II. ISTOTNE WYZNACZNIKI EDUKACJI REGIONALNEJ W KATECHEZIE INTEGRALNEJ

Interakcje katechetyczne, podejmowane w różnych środowiskach społeczno-kulturowych, mają dopomóc katechizowanym w ukształtowaniu poczucia własnej tożsamości, tak w jej wymiarze ludzkim jak i chrześcijańskim, i związanej z tym postawy zaangażowania się w funkcjonowanie własnego środowiska regionalnego, Kościoła lokalnego i powszechnego oraz ojczyzny przy jednoczesnym otwarciu się na inne społeczności i kultury. Nie można dziś bowiem sensownie realizować katechezy i uprawiać katechetyki bez powrotu do korzeni etnicznych i regionalnych. W postmodernistycznej kulturze i związanej z nią „aksjologicznej pustce” powstaje konieczność powrotu w interakcjach katechetycznych do pogłębienia poczucia tożsamości kulturowej. Ważne jest więc odwołanie się w procesie katechetycznym zarówno do konkretnej wspólnoty regionalnej i konkretnego terytorium, jak również do tradycji lokalnych i historii, a przez to także udzielanie katechizowanym pomocy w nabywaniu poczucia przynależności do określonej wspólnoty i „zakorzenienia”. Inaczej mówiąc, podejmowanie w katechezie komplementarnych interakcji ukierunkowanych na wewnętrzną formację katechizowanych i integrację życia duchowego z kulturą wymaga korelacji orędzia ewangelicznego z zagadnieniami z zakresu edukacji regionalnej. Przy tym edukacja regionalna musi być oparta na określonych zasadach aksjologicznych, których centralnym punktem jest dobro człowieka, traktowanego w sposób całościowy, czyli z uwzględnieniem struktury duchowej, fizycznej, społecznej i integralnego związku człowieka z bliskim mu światem przyrody i ludzi wraz z ich dorobkiem materialnym i duchowym. Edukacja regionalna winna stanowić punkt wyjścia, oś programową wielu problemów podejmowanych w katechezie. Ważne jest, by w każdym działaniu pedagogicznym pamiętać o celach tej edukacji, o wychowaniu do wartości, kształtowaniu postaw związanych z kulturą wspólnoty lokalnej, tożsamością kultury regionalnej i o patriotyzmie. Edukacja regionalna dotyczy bowiem całego wychowania i jako taka powinna być podejmowana w całokształcie interakcji edukacyjnych, realizowanych przez wszystkich nauczycieli i wszystkie instytucje wychowawcze, w tym

także przez katechetów i duszpasterzy. Przy tym realizacja założeń edukacji regionalnej w katechezie integralnej wymaga, z jednej strony, ukierunkowana na wyposażenie ucznia w zasób wiedzy o własnym regionie i wydobycie uniwersalnych wartości tkwiących w regionie, z drugiej natomiast na wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska i kształtowanie „tożsamości pluralistycznej” z zachowaniem natury katechezy i wynikających z niej celów katechetycznych. Dlatego tak wyodrębnione cele edukacji regionalnej należy poddać szczegółowej analizie

III. CELE REALIZACJI ZAŁOŻEŃ EDUKACJI REGIONALNEJ W KATECHEZIE INTEGRALNEJ

1. Wyposażenie ucznia w zasób wiedzy o własnym regionie

Proces realizacji założeń edukacji regionalnej, podejmowany w katechezie integralnej, zmierza m.in. do „wyposażenia ucznia w zasób wiedzy o własnym regionie”⁹ To poznanie powinno dokonywać się „[...] w powiązaniu z szerszą rzeczywistością narodową, państwową, a nawet międzynarodową dotyczącą różnych płaszczyzn własnego środowiska regionalnego [...]”¹⁰

Katecheta, podejmując zagadnienia z zakresu regionalnego dziedzictwa kulturowego, musi uwzględniać trzy płaszczyzny: geograficzną, etnograficzną i kulturową. Pierwsza płaszczyzna obejmuje takie zagadnienia, jak: położenie regionu, ukształtowanie jego powierzchni, a także jego rzeźbę, klimat, florę i faunę. Istotne jest tu połączenie płaszczyzny geograficznej z etnograficzną. Stąd ważne miejsce zajmuje prezentacja wybranych zagadnień z zakresu etnografii, a szczególnie charakterystyka regionu pod względem czynnika ludzkiego, określanego kategorią społeczną. Przy tym należy pamiętać, że wspomniana kategoria może mieć różną jakość. Oznacza to, iż uwzględniając specyfikę regionu, w którym żyją uczniowie, trzeba ukazywać właściwości konkretnej wspólnoty lokalnej, która może być społecznością etniczną, regionalną bądź lokalną. W tym kontekście ważne są zagadnienia odnoszące się do róż-

⁹ Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe*. Warszawa, październik 1995 r. nr DKO-4030-50/95/ER. W: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole*. Red. S. Bednarek. Wrocław 1999 s. 12.

¹⁰ Tamże.

nicowanej pod względem kulturowym, w tym również wyznaniowym, ludności zamieszkującej region, jak i taktujące o jej powiązaniach ze społecznością narodową i państwową¹¹

Kolejnym ważnym elementem wiedzy o regionie, w którą powinien być wyposażony uczeń, jest tradycja. „Ona bowiem w wielu wypadkach pozwala wyodrębnić poszczególne obszary jako rzeczywiste regiony lub obszary kulturowe [...]”¹² Katecheta, przekazując wiedzę odnoszącą się do płaszczyzny kulturowej, powinien pamiętać, że w zunifikowanej kulturze może to być zaledwie kilka cech charakterystycznych, pozwalających mówić o regionalnej kulturze. Nie zawsze więc musi to być cały zespół elementów kulturowych¹³

Tak sformułowany cel ogólny uwzględnia wszystkie płaszczyzny konstytuujące pojęcie regionu. Równocześnie zawiera nie tyle cele szczegółowe, co cenne wskazówki metodyczne, istotne dla operacjonalizacji tego celu, dokonywanej w odniesieniu do adresatów procesu dydaktyczno-wychowawczego i specyfiki regionu, wskazując przy tym na konieczność wielostronnej, uwzględniającej zróżnicowane elementy środowiska, prezentacji treści z zakresu dziedzictwa kulturowego w regionie.

Z tak ukierunkowanego celu kształcenia wynika, że na poziomie wiadomości katechizowany potrafi: umiejscowić region, w tym także diecezję, w Europie, w Polsce i w Kościele; zdefiniować elementy środowiska geograficznego regionu; wymienić elementy kultury regionu, jej związki z kulturą narodową; omówić historię regionu i wymienić jego najwybitniejszych przedstawicieli; wyliczyć regionalne tradycje, obyczaje i zwyczaje; wymienić główne zabytki przyrody i architektury w regionie, w tym także budowle sakralne; opisać najważniejsze postacie świętych patronów, związanych z regionem. Z kolei na poziomie umiejętności uczeń jest zdolny: określić istnienie regionu i diecezji oraz swojej parafii w Polsce, zaprezentować własny region i Kościół parafialny, ze szczególnym opisaniem walorów, scharakteryzować społeczność regionalną i jej język, swobodnie poruszać się w regionie i w diecezji lub przynajmniej w najbliższej okolicy oraz projektować przyszłość regionu i Kościoła lokalnego. Problematyka z zakresu edukacji regionalnej, realizowanej w katechezie integralnej, powinna odnosić się nie tylko do samych wiadomości o okolicy, ale też wiązać je z wiedzą

¹¹ Tamże s. 13.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

o dziejach wspólnoty parafialnej czy też Kościoła lokalnego, jakim jest diecezja. Należy więc omawiać takie zagadnienia, jak: historia miejscowości i regionu, dzieje parafii i diecezji, główne zabytki przyrody i architektury w regionie, sylwetki osób zasłużonych dla Kościoła lokalnego. Ważne są również wiadomości dotyczące dziejów kultury regionalnej i regionalnych tradycji, obyczajów, zwyczajów, a także muzyki charakterystycznej dla określonego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem muzyki sakralnej. Nie może to jednak być szczegółowa prezentacja tych problemów, lecz wskazanie na istotne aspekty, odpowiednio dostosowane do wieku adresatów katechezy¹⁴

Poznanie kultury regionalnej powinno również koncentrować się wokół takich zagadnień, jak: trwałość tradycji – jej ciągłość i zmiana, przekaz międzypokoleniowy, zwyczaje i obrzędy – ich zmienność. Podejmując tę problematykę, należy omawiać ją w kontekście tradycji rodzinnych. Znajomość tradycji charakterystycznych zarówno dla własnego regionu, jak i otoczenia rodzinnego ułatwia katechizowanym orientację w środowisku oraz uwrażliwia na dobro społeczne. Pomocne jest tu także poznanie historii własnej rodziny, swego „łańcucha międzypokoleniowego” Dzięki temu uczeń ma możliwość postrzegania zarówno powiązań występujących między życiem społecznym a rodzinnym, jak i między wiedzą zdobywaną w toku innych zajęć lekcyjnych a zagadnieniami podejmowanymi w toku katechizacji¹⁵

Warto zwrócić uwagę na fakt, że przekazując wiedzę o własnym regionie, nie można ograniczać się jedynie do aspektów historycznych, lecz należy podejmować aktualne zagadnienia związane z życiem społeczno-kulturowym wspólnoty regionalnej. Istotne są zatem, z jednej strony, wiadomości dotyczące współczesnego życia w regionie, uwzględniające działalność kulturalną i społeczną, z drugiej zaś uwrażliwianie na piękno i неповtarzalność różnych miejsc w regionie oraz dostrzeganie tendencji rozwojowych regionu.

¹⁴ Podstawa programowa nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych. W: Konferencja episkopatu Polski. Komisja Wychowania Katolickiego. Podstawa programowa oraz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadpodstawowych (Program studyjny). Poznań 1999 s. 19, 32; Program nauki religii dla szkoły podstawowej. W: Konferencja Episkopatu Polski. Komisja Wychowania Katolickiego. Podstawa programowa oraz program nauki religii s. 82; Program nauki religii dla gimnazjum. W: Konferencja Episkopatu Polski. Komisja Wychowania Katolickiego. Podstawa programowa oraz program nauki religii s. 112.

¹⁵ J. A n g i e l. *Jak realizować lekcje o własnym regionie?* „Geografia w szkole” 66:1993 nr 5 s. 282-286; H. N o c o ń, B. S o p o t Z e m b o k. *Edukacja regionalna w ujęciu interdyscyplinarnym (na przykładzie programu nauczania dla klasy VII pt. „Ziemia Pszczyńska – dawniej i dziś”)*. „Wychowanie na co dzień” 1998 nr 7-8 s. I-VII.

Oznacza to, że należy korelować treści zawarte w aktualnych wydarzeniach kulturalnych i społecznych z zagadnieniami zaplanowanymi w rozkładzie materiału katechetycznego. Dzięki temu katecheta może omawiać aktualne problemy i wydarzenia Kościoła lokalnego.

W odniesieniu do katechezy takie ujęcie celu poznawczego wymaga powiązania z celami, które są ukierunkowane na takie wartości, jak: Bóg, życie, sprawiedliwość, odpowiedzialność, prawda, piękno. Dzięki temu zaznajamianie ucznia z własnym regionem i przybliżanie mu wiedzy odnoszącej się do tradycji regionalnych umożliwia kształtowanie cech, które pozwolą lepiej poznać otaczającą rzeczywistość, nauczą nawiązywać z nią kontakt, a także umożliwią odkrywanie wielorakich wartości, również religijnych, tkwiących w najbliższym otoczeniu. Tak ujęta czynność nauczania nie stanowi zatem wyizolowanych działań dydaktyczno-wychowawczych, lecz prowadzi do kształtowania postaw i zdobywania zdolności operatywnych, czyli umiejętności dotyczących przekazywanych treści.

W praktyce katechetycznej oznacza to przypisanie wiedzy o własnym regionie funkcji służebnej wobec budzonej i rozwijanej wiary. Wiedza ta stanowi jeden z elementów wspomagających nie tylko przekaz integralnie ujętych treści, ale i kształtowanie postaw chrześcijańskich, zakorzenionych w regionie, w którym istotne miejsce zajmuje wspólnota parafialna. To zaznajomienie z własnym regionem i jego dziedzictwem kulturowym staje się niejako podstawą do stawiania dalszych pytań o charakterze egzystencjalnym, które następnie można wyjaśnić za pomocą poprawnie przekazywanej wiedzy religijnej. Oznacza to, że wiedza o własnym regionie jest potrzebna, by uczeń mógł formułować pytania odnoszące się do jego życia zarówno w wymiarze naturalnym, jak i nadprzyrodzonym, a następnie podejmował, przy pomocy katechety, wysiłek poszukiwania na nie odpowiedzi. Korelując treści wiary z wiedzą o własnym regionie „[...] powinno się je tak przekazywać, by uczeń na ich podstawie, w nich i dzięki nim, odnajdywał siebie, wzmacniał swoją tożsamość i otwierał coraz to szerzej swoje perspektywy życiowe”¹⁶ Nie chodzi więc jedynie o przekaz samej wiedzy dotyczącej własnego regionu i jego dziedzictwa kulturowego, lecz także o kształtowanie „poczucia zakorzenienia we własnym regionie” i odpowiedzialnego uczestnictwa w społeczności regionalnej.

¹⁶ M. M a j e w s k i. *Spotkania katechezy z teologią*. Kraków 1995 s. 11.

2. Wydobycie uniwersalnych wartości tkwiących w regionie

Zaznajomienie katechizowanych z wiedzą o własnym regionie implikuje potrzebę wydobycia w procesie edukacji regionalnej wielorakich wartości, jakie znajdują się w regionie. Stąd kolejny cel edukacji regionalnej, realizowanej w katechezie integralnej, wskazuje na potrzebę ukierunkowania czynności dydaktyczno-wychowawczych ku aspektom aksjologicznym, przy czym ważne jest wydobycie – w toku integralnych działań katechetycznych – wielorakich wartości tkwiących we własnym regionie¹⁷

Zapoznając ucznia z regionem, należy równocześnie pomagać mu w odkrywaniu autentycznych wartości, jakie znajdują się w tym środowisku. Przekazywane treści nie tylko poszerzają zakres wiedzy ucznia, ale i umożliwiają odkrywanie autentycznych wartości, jakie znajdują się w najbliższym otoczeniu. Wychodząc więc od konkretnych, bliskich uczniowi – bo związanych ze środowiskiem, w którym żyje – treści, należy pomagać mu w odkrywaniu i poznawaniu wartości, tak by stopniowo katechizowany potrafił dokonywać właściwej oceny określonych zjawisk.

Realizacja tego celu wymaga doboru odpowiednich treści, będących nośnikami wartości. W tym procesie na szczególną uwagę zasługują „wszystkie elementy kształtujące pojęcie regionu (okolicy), a mianowicie – terytorium, grupa społeczna, kultura [...]. I tak na przykład aksjologiczny wymiar terytorium należy widzieć już w samej płaszczyźnie historycznej, kulturowej, przyrodniczo-geograficznej. Dodać przy tym należy całą sferę działalności człowieka i wspólnoty, mającą charakter ingerencji w strukturę tegoż środowiska. Składa się ona z gospodarczej działalności człowieka. W wielu wypadkach wpływa niejako na zwiększenie wartości tegoż środowiska”¹⁸ Wynika z tego, że w edukacji regionalnej terytorium ma szerszy zakres semantyczny. Nie można go więc utożsamiać jedynie z określonym obszarem, ujmowanym w aspekcie geograficznym, lecz należy uwzględnić wszystkie jego płaszczyzny i całą sferę działalności tak pojedynczego człowieka, jak i wspólnoty. Oznacza to, że pełne rozumienie terytorium obejmuje, z jednej strony, płaszczyznę historyczną, kulturową i przyrodniczą, z drugiej zaś całą sferę działalności człowieka i wspólnoty, mającą charakter ingerencji w strukturę tegoż środowiska.

¹⁷ Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe* s. 13.

¹⁸ Tamże.

Kolejnym elementem, integralnie złączonym z terytorium regionalnym, jest grupa społeczna, częściej określana kategorią „wspólnota regionalna”. Charakteryzuje się ona całym systemem tworzenia, które dokonuje się na drodze wspólnego doświadczenia, gromadzenia, przechowywania i przetwarzania systemu wartości stanowiących zbiorową wartość wspólnoty. Oznacza to, że wspólnota zarówno tworzy kulturę regionalną, jak i przyjmuje, selekcjonuje, przechowuje i przekazuje ją kolejnym pokoleniom. W tym też sensie wspólnota jest nośnikiem wartości „zakorzenionych” w kulturze regionalnej, a zarazem istotnym źródłem dziedzictwa kulturowego w regionie. „Są to wartości zarówno materialne, jak i duchowe, intelektualne, moralne, religijne. Chodzi tu o wydobycie wartości tak zwanego etosu (stylu życia) wspólnoty”¹⁹ Z tego względu, ukazując wartości tkwiące w regionie, należy zwracać szczególną uwagę na moralność faktycznego zachowania się tej grupy ludzi, żyjących w określonej wspólnocie regionalnej, wyrażającą się w stylu życia. Nie mniej istotne jest tu podejmowanie zagadnień dotyczących wartościowania z punktu widzenia osobistych zapatrywań i przekonań ludzi żyjących w określonym środowisku regionalnym. Należy jednak konfrontować reguły subiektywnie uznane i istniejące w świadomości określonej społeczności regionalnej, tzn. pewien system sądów, ocen, postaw i zachowań życiowych funkcjonujących w obrębie tej grupy, z obiektywnymi normami moralnymi²⁰ Tak określony cel znajduje swoje uzasadnienie w wewnętrznej strukturze wspólnoty regionalnej i w elementach ją konstytuujących. Wspólnota ta jest bowiem, ze swojej natury, społecznością dynamiczną, której dynamizm znajduje swoje urzeczywistnienie w całej sferze działania. Z kolei całokształt tego działania i sposób życia znajduje swoje uobecnienie w terytorium regionalnym. W ten sposób wspólnota regionalna, żyjąc i tworząc nowe dobra kulturowe, pozostawia całokształt swoich wytworów nie tylko materialnych, ale i duchowych w konkretnych warunkach geograficznych, społecznych i przyrodniczych. Ta szeroko rozumiana działalność wspólnoty, podejmowana w regionie i na rzecz regionu, pozostaje w ścisłej relacji do świata wartości. Z jednej strony jest to działalność zmierzająca jedynie do zachowania i kultywowania wielorakich wartości tkwiących w obiektywnych elementach tożsamości regionalnej. Obejmuje ona ochronę wartości własnego

¹⁹ Tamże.

²⁰ B. Sopot Zembok, H. Nocoń. *Edukacja regionalna w systemie wychowawczym szkoły podstawowej – idea „małej ojczyzny” a uświadamianie wartości etycznych (na przykładzie regionu pszczyńskiego)*. „Etyka” 1997 nr 30 s. 183-184.

regionu, zabezpieczenie pomników kultury przodków i ochronę własnej wspólnoty regionalnej oraz związanej z nią kultury. Z drugiej natomiast strony działalność ta ma charakter dynamicznej twórczości, zmierzającej do ciągłego ożywiania, wzbogacania i przekształcania tych wartości, jakie znajdują się w regionie, a więc tego wszystkiego, co wiąże się z pojęciem „wspólnoty”, „kultury” i „terytorium regionalnego”²¹ W kontekście katechetycznym ważne jest nie tylko motywowanie uczniów do zachowywania i kultuwowania wielorakich wartości tkwiących w regionie, ale też kształtowanie umiejętności propagowania własnych, regionalnych wartości w szerszej społeczności.

Istnieje wreszcie trzeci element, będący istotnym nośnikiem wartości. Jest nim kultura regionalna, która w najgłębszej swej istocie obejmuje całokształt wytworów działalności wspólnoty regionalnej dotyczących wszystkich płaszczyzn życia zbiorowego, tzn. wytworów przynależnych do zewnętrznej sfery życia, a także całokształt „wytworów” o charakterze duchowym i cały sposób życia tej społeczności. Tak rozumiana kultura powstaje z różnych sposobów działalności twórczej wspólnoty regionalnej. Jej podmiotem jest zatem cała wspólnota osób. Oznacza to, że kultura regionalna powstaje jako wynik osobowego działania człowieka jako jednostki i człowieka jako zespołu osób²² Kultura regionalna więc odzwierciedla jej twórców, czyli osoby i konkretną wspólnotę regionalną.

Jest ona „[...] w swej najgłębszej rzeczywistości [...] szczególnym sposobem, w jaki społeczeństwo rozwija swoje relacje z naturą, stosunki międzyludzkie i stosunek do Boga, ażeby osiągnąć prawdziwie ludzki poziom życia; kultura jest «stylem życia wspólnego» charakteryzującym i określającym społeczeństwo”²³ Kultura regionalna wskazuje zatem na wartości, które pozostawia w niej wspólnota regionalna, składająca się z osób²⁴

²¹ H. S k o r o w s k i. *Regionalizm jako kategoria aksjologiczna*. „Studia Theologica Varsaviensia” 28:1990 nr 2 s. 131-132; t e n ż e. *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna*. Warszawa 1998/99 s. 57, 68-69.

²² T e n ż e. *Znaczenie wartości kultury regionalnej w procesie rozwoju i wychowania młodego pokolenia*. W: *Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole* s. 47-48.

²³ J a n P a w e ł II. *Kultura służy wyniesieniu człowieka i rozwojowi współpracy między narodami. Przemówienie do intelektualistów Coimbra 15 maja 1982*. W: J a n P a w e ł II. *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*. Wybór i oprac. M. Radwan, T. Gorzkula, K. Cywińska. Rzym 1986 s. 151.

²⁴ S k o r o w s k i. *Znaczenie wartości kultury regionalnej* s. 48.

Chcąc w procesie katechetycznym wydobywać wartości tkwiące w kulturze regionalnej, należy uwzględniać wielorakie przejawy, formy i płaszczyzny tej kultury. Analizując kulturę regionalną, można z niej wydobyć takie płaszczyzny, jak: kultura materialna, intelektualna, religijna, moralna, techniczna i estetyczna. Są to podstawowe płaszczyzny szeroko rozumianej kultury regionalnej, przy czym różnorodność płaszczyzn kultury regionalnej warunkuje jakość i zróżnicowanie wartości, których kultura ta jest nośnikiem. Z tego wynika, że są to wartości materialne, techniczne, intelektualne, moralno-społeczne, religijne, estetyczne, które wzięte łącznie tworzą świat wartości bliskich osobom uczestniczącym w procesie katechetycznym, ponieważ nośnikiem tych wartości jest kultura im najbliższa, integralnie związana z ich egzystencją²⁵

Tak wyodrębniony cel edukacji regionalnej realizowanej w toku interakcji katechetycznych jest jednym z ważnych celów, na jaki zwraca się uwagę w katechezie integralnej. Zasadne jest tu stwierdzenie, że katecheza nie mogłaby spełnić swojego zadania i wyrazić swojej istoty bez wartości najbliższych osobom katechizowanym, gdyż pominęłaby wtedy ucznia i rzeczywistość, w której on żyje. Oznaczałoby to niewierność człowiekowi i w konsekwencji uniemożliwiłoby skuteczność katechezy, w której ważne miejsce zajmują wartości.

Warto zauważyć, że wśród wyżej wymienionych wartości znaczące dla edukacji regionalnej realizowanej w katechezie integralnej są wartości święte, czyli religijne, kultowe, oparte na symbolach, a także wartości duchowe, nastawione na prawdę, sprawiedliwość i piękno. Do tych wartości przynależą również wartości kulturowe. Tego rodzaju „wartości ogólnoludzkie”, wyrosłe z wielowiekowego doświadczenia poszczególnych pokoleń, doświadczenia związanego z przeżywaniem tego, co dobre, wartościowe i święte, są bogactwem, z jakiego należy korzystać w katechezie. Wszystkie one wymagają jednak permanentnego odniesienia do Boga. Chrześcijanie bowiem, przyjmując „wartości ogólnoludzkie”, poszukują ich jeszcze większej głębi, ich pełni i integralności. Szukają zatem sensu przekraczającego ten, który zdolny jest nadać im człowiek, a więc tej perspektywy patrzenia na wartości, jaką ma sam Bóg²⁶ Dopiero w tej perspektywie możliwe jest wydobywanie uniwer-

²⁵ Tamże.

²⁶ M. N o w a k. *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*. Lublin 1999 s. 395-396.

salnych wartości tkwiących w regionie i wskazywanie na ich znaczenia w procesie rozwoju osobowości katechizowanych.

3. Wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska

W procesie katechetycznym wiedza o własnym regionie i wydobywanie wielorakich wartości tkwiących w terytorium regionalnym, w regionalnej społeczności i kulturze nie jest celem finalnym, lecz służy przede wszystkim kształtowaniu osobowości. Stąd wyodrębnia się kolejny cel edukacji regionalnej realizowanej w katechezie integralnej – „wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska”²⁷ Cel ten prowadzi do ukształtowania tożsamości regionalnej w wymiarze subiektywnym.

Chcąc wprowadzić uczniów w świat wartości środowiska, należy najpierw pomóc im w kształtowaniu samoświadomości własnej przynależności etnicznej, jak i samoświadomości etnicznej odrębności, wyrastających i ukształtowanych na bazie wspólnoty, kultury i terytorium regionalnego. W tym procesie istotną rolę spełnia wiara, która porządkuje, dopełnia i transformuje przeżycia psychiczne o charakterze intencjonalnym. Kolejną czynnością jest pomoc uczniowi w internalizacji wartości.

Internalizacja wartości polega na stopniowym przyjmowaniu przez jednostkę za własne akceptowanych w danej społeczności norm, wartości, poglądów, przekazywanych głównie przez rodziców i grupę społeczną, z którą jednostka się identyfikuje²⁸ W wyniku tego procesu normy heteronomiczne przekształcają się w normy autonomiczne, a ich przestrzeganie przez jednostkę nie wymaga kontroli z zewnątrz. Zinternalizowane wartości, włączone do systemu własnych przekonań, ulegają w pewnym stopniu hierarchizacji oraz zindywidualizowaniu, stając się komponentem osobowości. Istotny jest tu fakt, że początkowo wartości te mogą być odbierane jako obce. Tak rozumiana internalizacja stanowi jeden z głównych mechanizmów socjalizacji i społecznego rozwoju człowieka²⁹

²⁷ Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe* s. 13.

²⁸ I. Z a k r i s s o n, B. E k e h a m m a r. *Social Attitudes and Education: Self-Selection or Socialization?* „Scandinavian Journal of Psychology” 39:1998 nr 2 s. 117-120.

²⁹ J. S a n d l e r. *Projection, Identification, Projective Identification*. Madison 1987 s. 2-11.

Etapem wstępnym, warunkującym kolejne czynności związane z internalizacją wartości, jest samoświadomość przynależności do określonej grupy regionalnej i samoświadomość jej odrębności kulturowej w odniesieniu do innych grup. Podejmując zatem czynności edukacyjne, mające na celu internalizację wartości tkwiących w regionie, a następnie identyfikację ze wspólnotą, kulturą i terytorium regionalnym, należy najpierw pomóc katechizowanym w uświadomieniu sobie istnienia grupy regionalnej jako pewnej całości i uznaniu siebie za jej członka, a następnie solidaryzowaniu się z tą grupą. Bez tej świadomości nie jest bowiem możliwa internalizacja wartości i identyfikacja z grupą jako całością oraz z wartościami, normami, wzorami zachowań postulowanymi przez nią dla swoich członków³⁰

Kolejnym ważnym procesem ukierunkowanym na internalizację wartości jest ukazywanie wartości tkwiących w regionie jako przestrzeni rozwoju osoby we wszystkich jej wymiarach, a więc nie tylko intelektualnej, ale i moralno-społecznej, religijnej, estetycznej. Przedstawiając tak wyodrębnione wartości, należy wskazywać na ich powiązanie z osobą i wspólnotą ludzką. Oznacza to potrzebę zwrócenia szczególnej uwagi na fakt, że są to wartości, które zarówno pomagają człowiekowi kształtować jego świadomość i sposób myślenia, jak również uobecniają całokształt prawd religijnych, kształtując równocześnie świadomość moralną w formie przekonań moralnych, motywacji, uznawanych i akceptowanych postaw oraz formują sferę duchową człowieka. Potrzebne są zatem podejmowane przez katechetę oddziaływania edukacyjne, mające na celu ukazywanie całokształtu właściwego zachowania i rację takiego postępowania, a także dostarczające konkretnych przykładów właściwego bycia w świecie i we wspólnocie oraz wspomagające kształtowanie dojrzałej osobowości. Dopiero w tym kontekście należy motywować ucznia do internalizacji wartości tkwiących w regionie. Uznanie bowiem przez jednostkę określonych wartości za własne i wewnętrzne ich przyswojenie wymaga nie tylko akceptacji, opartej na przekonaniu o ich słuszności, ale traktowania jako własne. Motywem tak określonego procesu internalizacji wartości winno być zdobyte wewnętrzne przekonanie o ich randze i znaczeniu³¹

Warto zauważyć, że w kontekście dokonujących się współcześnie przemian społecznych realizacja tak określonego celu nie jest łatwa. Napotyka ona, szczególnie w procesie katechetycznym, na liczne utrudnienia. Uczniowie

³⁰ H. T a j f e l. *Social Identity and Intergroups Relation*. Cambridge 1982 s. 7-11.

³¹ Z. W ł o d a r s k i. *Człowiek jako wychowawca i nauczyciel*. Warszawa 1992 s. 13.

bowiem doświadczają wielości norm, systemów wartości i braku ich spójności, a także postrzegają brak konsekwencji w ich podejmowaniu. Przy tym otrzymują zróżnicowane informacje, co w konsekwencji prowadzi do trudności w odróżnieniu prawdy od fałszu, autentycznych wartości od wartości pozornych. Ponadto występuje brak zrozumienia kultury regionalnej, często utożsamianej, zwłaszcza przez młodzież, z tym, co ludowe i budzące pejoratywne skojarzenia. W tym kontekście znaczące są zróżnicowane czynności wychowawcze, motywujące do przyjęcia proponowanych wartości. Domaga się to zaistnienia specyficznego klimatu, wytworzenia atmosfery zaufania, wolności i miłości. Wzajemna bowiem ufność jest podstawowym i niezbędnym warunkiem prawdziwej komunikacji. Dlatego przed katechezą korelującą orędzie chrześcijańskie z wartościami tkwiącymi w najbliższym otoczeniu stają następujące zadania: otwarcie katechizowanych na prawdę, pomoc w odkryciu bogactwa zawartego w wartościach nadprzyrodzonych, kształtowanie umiejętności rozróżniania wartości od tego, co nimi nie jest, oraz ich systematyzacji i hierarchizacji. Czynności te zmierzają do zmiany systemu i hierarchii wartości (nie zawsze korzystnej dla jego rozwoju), z jaką katechizowany spotyka się w życiu codziennym. W wyniku tak postawionych i realizowanych zadań możliwa jest internalizacja wartości w taki sposób, by stawały się one normami postępowania, a podejmowane działania na rzecz „małej ojczyzny” były wyrazem poczucia „zakorzenienia” i umiłowania własnej regionu.

Warto zauważyć, że internalizacja wartości tkwiących w regionie nie narusza autentyczności chrześcijańskiej hierarchii wartości. Kościół bowiem w pełni akceptuje wszystkie wartości, które są dorobkiem ludzkości – tak w wymiarze kultury duchowej, jak i materialnej – oraz mają uniwersalne znaczenie. Inaczej mówiąc, Kościół nie deprecjonuje wartości materialnych, witalnych, fizycznych, naukowych, literackich, estetycznych i technicznych, które służą człowiekowi, jego zdrowiu, rozwojowi, spełnianiu się w najgłębszych wymiarach bytu. Co więcej, Kościół w ramach prowadzonej ewangelizacji i realizowanej zbawczej misji w świecie przyjmuje wiele z ogólnego dorobku kulturowego, w którym zawierają się wartości humanistyczne, duchowe i materialne. Istotny jest fakt, że Kościół ceni te wartości i uświęca je. Z kolei wartości chrześcijańskie, ukazywane i wnoszone w świat, nie są sprzeczne z autentycznymi walorami ogólnoludzkimi, ale też z nimi się nie

utożsamiają. Chrześcijańskie wartości mają bowiem charakter religijny i odróżniają się od wartości ludzkich, określanych jako naturalne³²

Między tak wyodrębnionymi wartościami może zachodzić proces wzajemnego uzupełniania się i dopełniania. Należy jednak zauważyć, że wartości świeckie, z jednej strony, nie mogą dopełniać chrześcijańskich w aspekcie zbawczym, gdyż wartości chrześcijańskie pochodzą z Objawienia i dzieła zbawienia dokonanego przez Chrystusa, z drugiej zaś mogą uwrażliwiać na nowe odczytanie Ewangelii i pomagać, od strony formalnej, w przekazie innego, nowego wyrazu wartości religijnych w świecie współczesnym. Z kolei wartości chrześcijańskie dopełniają, wzbogacają, transformują i porządkują wartości świeckie w tej sferze, która dotyczy sensu i celu życia ludzkiego, historii, dziejów świata i tworzenia kultury. Przy tym wartości chrześcijańskie mogą inspirować człowieka i grupy społeczne do podejmowania twórczej działalności w dziedzinie życia i kultury, nadając tym działaniom głębsze oraz wznioślejsze treści i motywacje w odniesieniu do osiągania najwyższych wartości: dobra, prawdy, piękna, miłości, świętości. Dopiero na tym fundamencie można podejmować kolejne czynności, mające na celu kształtowanie autentycznej identyfikacji, będącej aktem uznania i przyjęcia za własne owego uniwersum, jakie stanowi wspólnota, kultura i terytorium regionalne³³

Tak rozumiana identyfikacja jest jednym z istotnych celów edukacji regionalnej realizowanej w procesie katechetycznym. Warunkuje wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska i kształtowanie samoświadomości przynależności, a zarazem odrębności regionalnej i internalizacji wartości oraz pomaga jednostce odnaleźć swoje miejsce we wspólnocie regionalnej i nawiązać właściwe relacje interpersonalne.

W tym kontekście należy podkreślić, że „przygotowanie do identyfikacji z tymi wartościami nie może być jednak narzucane. Przekaz wiedzy (pierwszy cel), wydobycie wartości (drugi cel) jest propozycją całego systemu wartości, które człowiek może (powinien) zaakceptować dokonując identyfikacji. Dlatego też wartości własnego środowiska nie należy traktować jako determinizmu, ale jako propozycję tych wielorakich wartości, na podstawie

³² M. R u s e c k i. *Co to są wartości chrześcijańskie*. W: *Problemy współczesnego Kościoła*. Red. M. Rusecki. Lublin 1997 s. 516-517.

³³ W podobnym kierunku refleksję nad identyfikacją prowadzi H. Skorowski – zob. np. *Antropologiczno-etyczne aspekty regionalizmu*. Warszawa 1990.

których człowiek kształtuje swoją własną hierarchię”³⁴ Oznacza to, że tak sformułowany cel wymaga podejmowania w katechezie zróżnicowanych interakcji edukacyjnych, zmierzających do ukazania tych wartości i przekonania o słuszności ich wyboru. Katecheza otwiera się więc na różne środowiska i różne wartości kulturowe, nawiązuje z nimi dialog, co pozwala najpierw wydobyć autentyczne wartości w nim tkwiące, a następnie umożliwia wprowadzenie ucznia w świat wartości środowiska, przyczyniając się do zintegrowania życia w jego wymiarze naturalnym i religijnym.

4. *Kształtowanie „tożsamości pluralistycznej”*

Wszystkie wymienione wyżej cele edukacji regionalnej realizowanej w procesie katechetycznym zmierzają do ukształtowania tzw. tożsamości pluralistycznej. Jak zatem należy rozumieć kształtowanie „tożsamości pluralistycznej” w odniesieniu do katechezy?

Istota tego procesu „[...] polega na tym, że człowiek poznając głębiej siebie, własne zakotwiczenie w swojej społeczności, kulturze, uczy się trafniej odczytywać i interpretować zachowanie innych, uczy się szanować ich odmienność. Zatem celem edukacji regionalnej powinno być kształtowanie poczucia własnej tożsamości nie jako postawy separacji, ale fundamentu tworzenia postaw otwartych [...], tolerancyjnych, nastawionych na pluralizm różnych ludzkich kultur i ich zrozumienie”³⁵ Tak sformułowany cel wskazuje najpierw na konieczność poznania samego siebie i własnego miejsca w społeczności lokalnej, a następnie na konieczność zdobywania umiejętności trafnego odczytywania i interpretowania zachowania innych ludzi i obdarowywania ich szacunkiem.

Poznanie samego siebie odnosi się do szeroko rozumianej samoświadomości. Polega ono zatem na doświadczeniu odrębności i określeniu celów „ja”, poznaniu swojej przynależności do tego wszystkiego, co decyduje o specyfice regionu, w którym człowiek żyje, oraz internalizacji norm społecznych, a przez to prowadzi do rozumienia celów pozaindywidualnych. Istotna jest tu również samoświadomość odrębności regionalnej i kulturowej. Przy tym tak rozumiana struktura „ja” zapewnia jednostce, mimo zmienności psychicznej i fizycznej, poczucie swojej tożsamości, ciągłości, niepowtarzalności.

³⁴ Ministerstwo Edukacji Narodowej. *Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe* s. 13.

³⁵ Tamże s. 13-14.

Dzięki temu człowiek ma zarówno poczucie, że jest jedną i tą samą osobą, jak i świadomość odpowiedzialności za swoje czyny. Z kolei świadomość własnej osobowej tożsamości i podmiotowości umożliwia jednostce pełne „zakorzenie” w społeczno-kulturowym środowisku³⁶ Nie jest bowiem możliwa integracja z konkretną wspólnotą i kształtowanie świadomości „bycia u siebie” bez poczucia „bycia sobą”³⁷ Oznacza to, że człowiek, który nie doświadcza i nie przeżywa siebie jako osoby i swej podmiotowości, chroni się wprawdzie w ramach społeczności, ale faktycznie jest wyalienowany społecznie. Osoba zatem, która nie ma poczucia własnej, osobowej tożsamości, nie integruje się ze środowiskiem i nie znajduje w nim swojego miejsca. Z tego względu ważne jest samookreślenie się i osadzenie własnej osobowości w określonym środowisku społeczno-kulturowym poprzez próby zhierarchizowania i zintegrowania różnych kategorii „tożsamości” w kontinuum: jednostka – rodzina – naród – ludzkość oraz: dom – mała ojczyzna – region – ojczyzna – ziemia – świat. Poznanie samego siebie wzmacnia poczucie „zakorzenia”, tak istotne dla jednostki, która chce być w pełni podmiotem, nie zaś przedmiotem toczących się procesów kulturowych, a przez to warunkuje optymalne funkcjonowanie społeczne. Umożliwia bowiem osiągnięcie równowagi między poczuciem podmiotowości własnego „ja” i wiążącej się z tym autonomii a spełnieniem społecznych zadań i oczekiwań³⁸

Człowiek o silnym poczuciu własnej osobowej tożsamości oraz „zakorzeniony” w określonej wspólnocie regionalnej potrafi w pełni świadomie uczestniczyć nie tylko w najbliższym środowisku, jakim jest region, ale też w nowej rzeczywistości, jak również właściwie i prawdziwie integrować się z nowym dlań środowiskiem³⁹ Silne bowiem poczucie własnej podmiotowości i „zakorzenia” ułatwia osobie świadome dostrzeganie wartości tkwiących w innych środowiskach społeczno-kulturowych, a jednocześnie

³⁶ M. Przetacznik Gierowska, Z. Włodarski. *Psychologia wychowawcza*. T. 2. Warszawa 1998 s. 81.

³⁷ P. Petrykowski. *O edukacji regionalnej*. „Wychowanie na co dzień” 1997 nr 7-8 s. 22; B. Sopot Zembok, H. Nocoń. *Wartości a edukacja regionalna*. „Wychowanie na co dzień” 1997 nr 10-11 s. 29.

³⁸ Przetacznik Gierowska, Włodarski. *Psychologia wychowawcza* s. 81; A. Podsiad. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa 2000 kol. 787

³⁹ M. Szczepański. *Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań*. W: *Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby*. Red. A. Kociszewski, A. Matczak, A. J. Omelaniuk [i in.]. Łódź–Ciechanów 1999 s. 12-13.

pomaga w ich odczytywaniu i interpretacji, umożliwiając ich akceptowanie i przyjmowanie. W ten sposób jednostka, doświadczając siebie jako osoby – w posiadanym przez siebie poczuciu regionalnej czy też etnicznej przynależności – potrafi w pełni otwierać się na prawdziwe wartości nowego dla niej środowiska, a tym samym wchodzić w nową rzeczywistość, integrując się z wartościami tkwiącymi w tym środowisku. Tak więc rzeczywiste doświadczanie swej podmiotowości, dane osobie w poczuciu regionalnej tożsamości, warunkuje jej stopniową integrację z nowym środowiskiem⁴⁰

Widać więc, że poznanie samego siebie, warunkujące poczucie osobowej tożsamości oraz „zakorzenie”, jest jednym z istotnych zadań związanych z teleologią edukacji regionalnej w nauczaniu katechetycznym. Katecheza winna, z jednej strony pomagać uczniom w otwarciu się na religijny wymiar życia, z drugiej zaś ma proponować im Ewangelię w taki sposób, by przeniknęła i przekształciła procesy rozumu, sumienia, wolności i działania (DOK 147). Nieodzowna staje się więc katecheza zmierzająca do wychowania chrześcijan w poczuciu ich tożsamości regionalnej, a tym samym kształtująca w nich odpowiedzialność za region, w którym żyją. Dopiero tak ukształtowanym uczniom, świadomym ich własnej podmiotowości i „zakorzenia”, można wskazywać na podstawowe elementy wiary, inspirować w rzeczywistym procesie nawrócenia, pomagać w internalizacji wartości chrześcijańskich i w dokonywaniu wyborów, zgodnych z przyjętą hierarchią wartości, a tym samym uzdalniać ich do przeżywania Ewangelii w życiu codziennym (DOK 194). Kształtowanie podstawowej, egzystencjalnej świadomości przynależenia do wspólnoty eklezjalnej nie może być osiągnięte bez doświadczenia własnej podmiotowości. Wynika z tego, że poznanie samego siebie i tożsamość chrześcijańska stoją w ścisłej ze sobą relacji, a nawet są dla siebie nieodzowne. Tożsamość chrześcijańska kształtuje się na bazie samopoznania. Uznanie bowiem siebie za ucznia Chrystusa i życie w duchu wiary opiera się zawsze na fundamencie uświadomienia sobie swej godności i podmiotowości.

Dopiero tak ukształtowany i świadomy własnej osobowej tożsamości uczeń potrafi wchodzić w nową rzeczywistość, w tym także przyjmować i akceptować wartościowe elementy nowego środowiska, zachowując przy tym wartości ukształtowane na bazie regionalnej wspólnoty i jej kultury. W wyniku tego procesu następuje formowanie jednostki o wielokulturowej tożsamości. Oznacza to, że w płaszczyźnie kulturowej uczeń jest osobą dwukulturową,

⁴⁰ J. D a m r o s z. *Czy tożsamość Polaków przetrwa XXI wiek?* „Informator Krajowego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury” 1999 nr 12 s. 46-60.

a w płaszczyźnie społecznej pozostaje wierny własnej wspólnoty regionalnej, stając się równocześnie podmiotem nowej społeczności. Zachowuje więc z jednej strony przynależność etniczną, z drugiej zaś uczestniczy w nowej rzeczywistości⁴¹

Z powyższych analiz wynika, że istota „tożsamości pluralistycznej” polega na organicznym i harmonijnym powiązaniu wartości pochodzących z różnych systemów kulturowych, a zarazem na harmonizowaniu w sobie zewnętrznych i wewnętrznych przynależności do dwóch społeczności i uczestnictwie w dwóch kulturach⁴². Jest to tożsamość odnowiona, która łączy elementy tradycyjne z nowymi, własne z obcymi, a także partykularne z uniwersalnymi. W ten sposób na fundamencie wartości regionalnych, które decydują o podstawowej tożsamości osoby, następuje zasymilowanie nowych wartości, tym samym zaś kształtuje się „nowa”, a zarazem „tradycyjna” tożsamość. Tak bowiem modelowana tożsamość dwukierunkowa i różnorodna jest w jakimś sensie wypadkową świata przyniesionych i przyjętych wartości. Osoba o takiej identyczności pozostaje wierna własnemu dziedzictwu kulturowemu i zachowuje rdzeń swej tożsamości regionalnej, a zarazem nabywa wartości nowego środowiska, włączając je do ukształtowanej hierarchii wartości. W ten sposób następuje rozwój i wzbogacenie pierwotnej tożsamości jednostki. Widać więc wyraźnie, że tożsamość pluralistyczna stanowi jedną, wzbogaconą, odnowioną i rozwiniętą strukturę tożsamości i jest ona efektem autentycznej integracji osoby w nowym środowisku, a jej powstanie i ukształtowanie jest możliwe wyłącznie na płaszczyźnie rzeczywistego otwierania się oraz przyswajania wartości nowego środowiska. Dopiero integracja osoby z nowym społeczeństwem warunkuje integrację jednostki z nowymi dla niej strukturami społeczno-kulturowymi i sprawia, że osoba może aktywnie uczestniczyć w życiu tej społeczności. Oznacza to, że bez autentycznego „zakorzenienia” i integracji z nowym społeczeństwem nie jest możliwe w pełni aktywne uczestnictwo w nowej rzeczywistości z jednoczesnym zachowaniem wierności rodzimej wspólnoty regionalnej⁴³

⁴¹ S k o r o w s k i. *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna* s. 214-220.

⁴² J. N i k i t o r o w i c z. *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*. Białystok 1995 s. 67, 71.

⁴³ S k o r o w s k i. *Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna* s. 210, 217-218.

Tak ukształtowana tożsamość pluralistyczna jawi się jako wartość, która jest właściwa jednostce, ale niekoniecznie raz na zawsze. Może ona zatem ulegać rekonstrukcji pod wpływem czynników tak wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Dynamika tożsamości nie oznacza jednak całkowitego zatracenia siebie, swojej własnej podmiotowości i odrębności, a zarazem poczucia przynależności. Jednostka świadoma swojej podmiotowości i swojego „zakorzenienia” ma bowiem zwarty system wartości, który warunkuje zarówno identyfikację i wartościowanie, jak również kształtowanie postaw odnoszących się do zróżnicowanych sytuacji. Jest więc ona skłonna do bezrefleksyjnego przyjmowania wartości nowego środowiska kosztem dotychczas uznawanych i akceptowanych elementów własnego regionalnego systemu społeczno-kulturowego, a tym samym nie daje się łatwo manipulować.

W tak rozumianej tożsamości pluralistycznej człowiek jest ujmowany integralnie, tzn. nie tylko w relacjach do różnych środowisk i dziedzin życia, ale także w odniesieniu do jego egzystencji ujmowanej w wymiarze nadprzyrodzonym. Każdy bowiem wysiłek ludzki zawiera w sobie dążenie do poznania istoty rzeczy, do poszukiwania podstaw i najwyższej zasady istnienia, która dla wierzących znajduje się w Bogu. Przez poznanie świata, relacje międzyludzkie i wartościowanie człowiek staje wobec problemu wartości najwyższej – wobec Osoby Boga i podejmuje z Nim dialog, znajdując w Bogu swoje prawdziwe dopełnienie. Projekt tożsamości autentycznie pluralistycznej pozostaje więc otwarty na inspirację chrześcijańską i może być wspierany wartościowymi elementami chrześcijańskiej koncepcji życia, rozwoju i wychowania. Z kolei dążenie do doskonałości, do postępu duchowego i do przeżycia pewnego osobowego i konkretnego modelu, którym jest Jezus Chrystus, zakłada potrzebę samorealizacji na bazie osiągniętej dojrzałości ludzkiej i pełnej integracji.

W ten sposób widziana tożsamość pluralistyczna umożliwia modelowanie postaw otwartych, tolerancyjnych, nastawionych na pluralizm różnych kultur i ich zrozumienie, nie naruszając jej własnej podmiotowości. W czym zatem wyraża się istota tak określonych postaw kształtowanych w toku nauczania katechetycznego? W jakiej relacji pozostają one do globalnie ujmowanej postawy chrześcijańskiej?

W procesie kształtowania postaw otwartych zakłada się, że każdy człowiek w jakimś sensie nie tylko przynależy do rodziny, grupy regionalnej czy etnicznej, ale i do wielu innych, większych społeczności, takich jak naród, państwo i wspólnota światowa. W ten sposób wyodrębnione powiązania łączące osobę z innymi zobowiązują do uwzględniania i modelowania właści-

wych relacji do innych społeczności, kultur i tradycji. Nie jest to jednak możliwe bez autentycznego „zakorzenienia” we wspólnocie lokalnej. Tak zwana postawa otwarta bazuje bowiem na fundamencie umiłowania „małej ojczyzny” i jest naturalną, a zarazem właściwą drogą przechodzenia osoby ze świata własnej regionalnej wspólnoty w świat innych i większych społeczności, w których jednostka odnajduje swoje miejsce, nie tracąc w niczym swojej regionalnej tożsamości i zinternalizowanych wartości. Istotne jest tu również przeżywanie przez osobę własnej wartości i doświadczanie wartości własnego regionu, które nadają postawom otwartym znamiona w pełni świadomego i wolnego otwarcia na inne osoby i wspólnoty. Człowiek, z jednej strony, nie zamyka się w świecie regionu, z drugiej zaś nie traci swojej podmiotowości w nowej rzeczywistości, lecz otwiera się na szerszą rzeczywistość społeczno-kulturową, odnajdując w niej swoje miejsce, a zarazem ugruntowując swoją obecność. Tak ukształtowana postawa umożliwia rozwój dojrzałej osobowości, warunkującej dojrzałość religijną, a tym samym autentyczne życie wiary. Człowiek religijnie dojrzały potrafi uzewnętrznić własne doznania i przekonania religijne i otwierać się na nowe społeczności kulturowe, odnajdywać w nich swoje miejsce, nie tracąc własnej tożsamości, a zarazem wzbogacać ją i dawać świadectwo o tym, do czego jest przeświadczony⁴⁴. Jest on zdolny do autentycznego dialogu z innymi i pełnego otwarcia się człowieka na zbawiającego Chrystusa oraz Jego Kościół.

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na postawy tolerancyjne, które powinny być kształtowane w katechezie. Obejmują one wiele płaszczyzn i nie odnoszą się jedynie do sfery życia religijnego. Ogólnie można stwierdzić, że postawa tolerancji jest względnie stałym ustosunkowaniem się jednostki do praw posiadanych przez innych. Postawa ta wyraża się zatem w przyznawaniu innym prawa do posiadania, wypowiedziania i manifestowania własnych poglądów, a także do zgodnych z nimi zachowań, chociaż są one odmienne od tego, co podmiot przyznający te prawa sam uważa za prawdziwe i słuszne⁴⁵. Znaczące miejsce zajmuje tu przede wszystkim sfera świadomości, gdyż właśnie świadomość wyznacza konkretne działanie i zachowanie. Z tego względu sferę świadomości człowieka kształtować powinno stałe przekonanie o podstawowej równości wszystkich ludzi, którzy żyją w jednej społeczności. Z kolei to przekonanie ma bezpośredni wpływ na kształtowanie przekonania

⁴⁴ J. K o n d z i e l a. *Osoba we wspólnocie*. Katowice 1987 s. 6.

⁴⁵ H. S k o r o w s k i. *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych*. Warszawa 1994 s. 112.

o należnym ze strony konkretnej osoby szacunku wobec drugiego człowieka. W tym kontekście jawi się trzecie przekonanie, które wiąże się z ciągłą chęcią rozumienia i zrozumienia każdego człowieka w sferze jego przekonań, poglądów i zapatrywań. Sfera świadomości osoby, będąca podstawowym elementem postawy tolerancji, winna zatem charakteryzować się takimi atrybutami, jak: przekonanie o równości wszystkich ludzi, ciągły szacunek wobec innych, chęć rozumienia drugiej osoby. Dopiero tak ukształtowana płaszczyzna świadomości wpływa na zachowanie człowieka, które jest drugim podstawowym elementem postawy tolerancji⁴⁶

W kontekście teleologii edukacji regionalnej realizowanej w katechezie integralnej znacząca jest postawa tzw. tolerancji kulturowej. Wyraża się ona stałym sposobem zachowania się jednostki ukierunkowanym na akceptację i poszanowanie inności drugiego człowieka w tej materii. Postawa ta obejmuje wielorakie płaszczyzny życia człowieka związane z szeroko rozumianą kulturą. Odnosi się zatem także do takich sfer życia, jak: narodowość, przynależność regionalna, kultura regionalna, przekonania filozoficzne i estetyczne, zachowywanie tradycji i zwyczajów, wierność regionalnemu dziedzictwu kulturowemu⁴⁷, przy czym sfery te niejako determinują konkretną formę tej postawy. Zawsze jednak postawa ta charakteryzować się będzie pełnym poszanowaniem drugiego człowieka w jego odmienności i inności, nawet wtedy, gdy uważane są one przez odbiorcę tych treści za błędne.

Tak pojmowana tolerancja kulturowa określa osobę jako chrześcijanina, żyjącego i realizującego swoje powołanie we współczesnym, pluralistycznym społeczeństwie. Kształtowanie tolerancji kulturowej jawi się więc jako szczególne zadanie katechetyczne. W postawie tej wyraża się uszczegółowienie miłości chrześcijańskiej, do której każdy uczeń Chrystusa jest wezwany i którą ma świadczyć innym, a przez to następuje pogłębienie wspólnoty w „rodzinie ludzkiej” Zgodnie z nauczaniem Kościoła należy opowiedzieć się w katechezie za pluralizmem kulturowym i współzawodnictwem między różnymi kulturami. Nie oznacza to jednak konieczności wyznawania ich absolutnej równości i przyjęcia postawy indyferentyzmu w ich ocenie. Idea absolutnego pluralizmu jest nie tylko niezgodna z głoszoną prawdą Ewangelii, lecz również zagrożeniem postępu ludzkości w ogóle, a kultury ogólnoludzkiej w szczególności. Dlatego też zadaniem chrześcijan w dobie obecnego otwarcia się ku sobie ludów i ich kultur jest działanie na rzecz uniwersalizmu

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże s. 113.

kulturowego⁴⁸, który nie jest tym samym, co charakterystyczny dla współczesnej kultury masowej uniformizm⁴⁹. Cechą charakterystyczną uniwersalizmu kulturowego jest bowiem pluralizm rozumny, umiarkowany, czyli taki, który nie przekreśla fundamentalnej jedności myślenia i wartościowania całej „rodziny ludzkiej”. W tak określonej kulturze jest miejsce na wielość refleksji, na specjalizację w zakresie wiedzy i usprawnień technicznych, na swoistość i odrębność natchnień artystycznych oraz treści i wyrazów piękna, jak również na wielorakie tradycje i upodobania. Oznacza to, że chrześcijanie należący do kręgu kultury europejskiej nie mogą, z jednej strony, wyrzekać się własnego dziedzictwa kulturowego czy też w sposób bezrefleksyjny przyjmować elementów, obecnie modnej w Europie, kultury azjatyckiej, z drugiej zaś strony nie muszą za wszelką cenę bronić marginalnych czy „zaściankowych” elementów swojej kultury. Chrześcijanie powinni więc pomagać innym społecznościom w zrozumieniu i przyjęciu przez nie prawdziwych wartości kultury chrześcijańskiej, a zarazem być gotowi przyjmować od nich to, co jest cenne i wartościowe. Kultura chrześcijańska, wyrastająca z ewangelicznego orędzia, jest bowiem uniwersalistyczna. Obejmuje ona wszystkie dokonania, które są zgodne lub przynajmniej niesprzeczne ze światopoglądem chrześcijańskim i przejawiają symptom religijnej postawy twórczej⁵⁰.

W tym miejscu należy zauważyć, że w praktyce trudno jest pogodzić wymianę dóbr kulturalnych z właściwościami narodowymi i mądrością przodków, dynamizm szerzenia się nowej kultury z żywotną wiernością dla dziedzictwa tradycji, upowszechnianie się dóbr kulturalnych z postępującą ciągle specjalizacją (KDK 56; DOK 21). Tak rozumiany pluralizm w perspektywie uniwersalnej kultury wymaga punktu odniesienia, jakim jest wyraźnie określona hierarchia wartości. Miarą wartościowania w kulturze jest człowiek – jego dobro. Oznacza to, że pełny humanistyczny wymiar działalności kul-

⁴⁸ Postulat ten został wyraźnie sformułowany przez Sobór Watykański II w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym. Autorzy tego dokumentu zalecają upowszechnianie wielorakich dóbr i wartości, które okazują się niezbędne dla życia na poziomie ludzkim i dla rozwoju osobowości. Por. KDK 53, 56, 60.

⁴⁹ Zjawisko to w odniesieniu do kultury przybiera formę pluralizmu absolutnego (totalnego), stawiającego na równi wszystkie typy kultury, a tym samym prowadzącego do obyczajowej i w ogóle duchowej anarchii. Jest to idea na modłę biblijnej wieży Babel, archetypu rozbicia jedności wśród ludzi – jedności ich odczuwania i myślenia. Zob. S. O l e j n i k. *Teologia moralna. Dar. Wezwanie. Odpowiedź. T. 5: Służba Bogu i otwarcie się na świat*. Warszawa 1991 s. 237

⁵⁰ S. R o s i k. *Wezwania i wybory moralne. Refleksje teologicznomoralne*. Lublin 1992 s. 411-421.

turotwórczej stanowi dobro człowieka – ujmowane w skali jednostkowej i globalnej, czyli wszystko to i tylko to, co go wzbogaca i doskonali w jego ziemskiej egzystencji. Dopiero na bazie tej tezy można wskazywać na takie wartości, jak: prawda, mądrość, piękno, sprawiedliwość, miłość i rozpatrywać kulturę nie tylko w aspekcie wertykalnym, ale i horyzontalnym⁵¹ Takie ujęcie postaw ukierunkowanych na pluralizm różnych ludzkich kultur i ich zrozumienie jawi się jako szczególny cel katechetyczny. Doceniając zatem wartości tkwiące w żywych formach pluralizmu kulturowego i religijnego, należy kształtować postawy zdolne do budowania nowej, w swych zasadniczych podstawach moralnych jednej, a w szczegółowych treściach i formach bogatej i różnorodnej kultury ogólnoludzkiej. W ten sposób następuje kształtowanie autentycznej tożsamości pluralistycznej, której istotnym komponentem jest tożsamość chrześcijańska, a tym samym dokonuje się „zakorzenie” wiary w doświadczeniu ludzkim. Realizacja tego celu wymaga jednak podejmowania zróżnicowanych czynności dydaktyczno-wychowawczych. Istotny jest tu zarówno zakres wiedzy dotyczącej różnorodności zjawisk kulturowych, jak i forma informacji. Ponadto znaczącą rolę spełnia źródło informacji i zróżnicowane działania angażujące całą osobowość. Nieodzowna staje się więc systematyczna, integralna katecheza szkolna, w której ma miejsce realizacja założeń edukacji regionalnej, a tym samym wzbogacanie natury każdego człowieka i wspomaganie procesu integralnego rozwoju osobowości katechizowanych tak w wymiarze horyzontalnym, jak i wertykalnym.

WNIOSKI KOŃCOWE

Z przeprowadzonych analiz wynika, że realizacja założeń edukacji regionalnej w katechezie integralnej nie pomija pierwszorzędного celu, jakim jest formacja religijna uczniów, lecz dopełnia go o cele ogólnoedukacyjne, a przez to wspomaga wszechstronny rozwój osobowości katechizowanych uczniów jako przyszłych uczestników życia społeczno-kulturowego. Ważne jest tu integrowanie – pojmowanie celów i dostrzeganie wzajemnych powiązań, jakie występują między nimi. Każdy z wyodrębnionych celów, a więc zarówno wyposażenie ucznia w zasób wiedzy o własnym regionie, wydobywanie uniwersalnych wartości tkwiących w regionie, wprowadzenie ucznia w świat

⁵¹ O l e j n i k. *Teologia moralna* s. 223-224.

wartości środowiska, jak i kształtowanie „tożsamości pluralistycznej”, pozwala nie tylko na podejmowanie zagadnień z zakresu regionalnego dziedzictwa kulturowego i korelowanie ich z orędziem katechetycznym, ale także na realizację w toku katechezy integralnej dialogu interdyscyplinarnego, a w sposób szczególny umożliwia przenikanie orędzia ewangelicznego na obszar kultury.

W ten sposób dokonuje się dynamiczny przekaz Ewangelii i formowanie dojrzałych postaw chrześcijańskich, zakorzenionych w określonej społeczności lokalnej, w tym także eklezjalnej, i odpowiedzialnych za jej kształt i jakość. Realizacja założeń edukacji regionalnej w katechezie integralnej służy zatem kształtowaniu w katechizowanych poczucia tożsamości, tak w wymiarze ludzkim, jak i chrześcijańskim, a przez to także pomaga im w uwalnianiu się spod presji tych wszystkich procesów, które wiążą się z uniformizmem i konformizmem.

BIBLIOGRAFIA

- A n g i e l J.: Jak realizować lekcje o własnym regionie?. „Geografia w szkole” 66:1993 nr 5 s. 282-286.
- C o g i e l M.: Wychowanie przez katechezę szkolną w dobie transformacji. „Ate-neum Kapłańskie” 1999 z. 1 s. 35-45.
- D a m r o s z J.: Czy tożsamość Polaków przetrwa XXI wiek? „Informator Krajo-wego Ośrodka Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury” 1999 nr 12 s. 46-60.
- J a n P a w e ł II: Kultura służy wyniesieniu człowieka i rozwojowi współpracy między narodami. Przemówienie do intelektualistów, Coimbra, 15 maja 1982. W: Jan Paweł II. Wiara i kultura. Dokumenty, Przemówienia, homilie. Wyb. i oprac. M. Radwan. T. Gorzkula. K. Cywińska. Rzym: Fundacja Jana Pawła II. Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej 1986 s. 150-158.
- K o n d z i e l a J.: Osoba we wspólnocie. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1987.
- Konferencja Episkopatu Polski. Komisja Wychowania Katolickiego. Podstawa progra-mowa oraz program nauki religii dla szkół podstawowych, gimnazjów i szkół po-nadpodstawowych. (Program studyjny). Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1999.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. W: Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje, Poznań: Pallottinum 1986 s. 537-620.
- Lexikon für Theologie und Kirche. Red. W. Kasper. Wien: Herder 1996.

- M a j e w s k i M.: Aktualne wyzwania katechetyczne. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1997.
- M a j e w s k i M.: Spotkania katechezy z teologią. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1995.
- M a j e w s k i M.: Tożsamość katechezy integralnej. Kraków: Poligrafia Salezjańska 1995.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. Dziedzictwo kulturowe w regionie. Założenia programowe. Warszawa, październik 1995 r. Nr DKO-4030-50/95/ER. W: Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole. Red. S. Bednarek. Wrocław: DTSK Silesia 1999 s. 11-22.
- M u r a w s k i R.: Katecheza wierna Bogu i człowiekowi. „Katecheta” 18:1974 nr 5 s. 184-190.
- N i k i t o r o w i c z J.: Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa. Białystok: Trans Humana 1995.
- N o c o Ń H., S o p o t Z e m b o k B.: Edukacja regionalna w ujęciu interdyscyplinarnym (na przykładzie programu nauczania dla klasy VII pt. „Ziemia Pszczyńska – dawniej i dziś” Ż. „Wychowanie na co dzień” 1998 nr 7-8 s. I-VII.
- N o w a k M.: Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej. Lublin: RW KUL 1999.
- O l e j n i k S.: Teologia moralna. Dar. Wezwanie. Odpowiedź. T. 5: Służba Bogu i otwarcie się na świat. Warszawa: ATK 1991.
- P e t r y k o w s k i P.: O edukacji regionalnej. „Wychowanie na co dzień” 1997 nr 7-8 s. 22-26.
- P o d s i a d A.: Słownik terminów i pojęć filozoficznych. Warszawa: PAX 2000.
- P r z e t a c z n i k G i e r o w s k a M., W ł o d a r s k i Z.: Psychologia wychowawcza. T. 2. Warszawa: PWN 1998.
- R o g o w s k i C.: Szkoła naturalnym miejscem dla katechezy. „Studia Warmińskie” 32:1995 s. 237-253.
- R o s i k S.: Wezwania i wybory moralne. Refleksje teologicznomoralne. Lublin RW KUL 1992.
- R u s e c k i M.: Co to są wartości chrześcijańskie. W: Problemy współczesnego Kościoła. Red. M. Rusecki. Lublin 1997 s. 511-520.
- S a n d l e r J.: Projection, Identification, Projective Identification. Madison 1987.
- S k o r o w s k i H.: Antropologiczno-etyczne aspekty regionalizmu. Warszawa: ATK 1990.
- S k o r o w s k i H.: Być chrześcijaninem i obywatelem dziś. Refleksje o postawach moralno-społecznych. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 1994.
- S k o r o w s k i H.: Europa regionu. Regionalizm jako kategoria aksjologiczna. Warszawa: Wydawnictwo Fundacji ATK 1998/99.
- S k o r o w s k i H.: Regionalizm jako kategoria aksjologiczna. „Studia Theologica Varsaviensia” 28:1990 nr 2 s. 127-139.
- S k o r o w s k i H.: Znaczenie wartości kultury regionalnej w procesie rozwoju i wychowania młodego pokolenia. W: Edukacja regionalna. Dziedzictwo kulturowe w zreformowanej szkole. Red. S. Bednarek. Wrocław: DTSK Silesia 1999 s. 43-54.

- S o p o t Z e m b o k B., N o c o ń H.: Edukacja regionalna w systemie wychowawczym szkoły podstawowej – idea „małej ojczyzny” a uświadamianie wartości etycznych (na przykładzie regionu pszczyńskiego). „Etyka” 1997 nr 30 s. 179-192.
- S o p o t Z e m b o k B., N o c o ń H.: Wartości a edukacja regionalna. „Wychowanie na co dzień” 1997 nr 10-11 s. 29-30.
- S z c z e p a ń s k i M.: Tożsamość regionalna – w kręgu pojęć podstawowych i metodologii badań. W: Badania nad tożsamością regionalną. Stan i potrzeby. Red. A. Kociszewski, A. Matczak, A. J. Omelaniuk [i in.]. Łódź–Ciechanów: DTSK Silesia 1999 s. 7-17.
- T a j f e l H.: Social Identity and Intergroups Relation. Cambridge 1982.
- Z a k r i s s o n I., E k e h a m m a r B.: Social Attitudes and Education: Self-Selection or Socialization? „Scandinavian Journal of Psychology” 39:1998 nr 2 s. 117-122.
- Z e l l m a A.: Rozwój naukowy katechetyki. „Studia Warmińskie” 36:1999 s. 399-408.

THE TELEOLOGY OF LOCAL EDUCATION IN INTEGRAL CATECHESIS

S u m m a r y

The paper discusses the problem of the teleology of local education as it is carried out in integral catechesis. In order to show such problems, first an ordered vision of goals and tasks in integral catechesis has been given. In this context some essential determinants of local education were given together with its goals in integral catechesis. It has been noticed that the goals are concentrated around the student's acquisition of the amount of knowledge about his or her region, showing its universal values, introducing into the world of values in the given milieu and shaping „pluralistic identity.” Owing to this kind of teleology of local education as carried out in integral catechesis it is possible to initiate an interdisciplinary dialogue, especially the penetration of the evangelical message to the area of culture. This is the process of a dynamic transmission of the Gospel, directed to the preaching of the Word of God. It can reach a concrete man who lives under particular socio-cultural circumstances. In this process we can harmonize local culture in the „light of faith.” At the same time, we can help those who participate in catechization by forming mature and responsible Christian attitudes, „rooted” in a concrete local society, including the ecclesial society.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: edukacja regionalna i katecheza, katecheza integralna, katechetyka.

Key words: localism education and catechist, integral catechist, catechetic.